

cija br. 29) Na nizu fotografija iz međuraća vidimo Steebove u berbi, s gostima u perivoju, Mariju Aleksiju na svetoj potvrdi, Elsu i supruga, kao i Raoula i njegovu ženu s djecom. Fotografije odišu prisnošću, ležernošću, ladanjskom atmosferom i obiteljskom bliskošću. Djeca i odrasli ovjekovječeni su u reprezentativnim pozama s uglednim gostima ili u neformalnim povodima poput berbi tijekom kojih se druže sa seljacima, ili pak poziraju kraj ledenice ili kokoši. Fotografije jasno pokazuju koliko je Steebovima stalo do Golubovca i da su očito voljeli život na imanju.⁶⁵⁷ Tu generaciju vizualno možemo pratiti do suvremenosti. Vidimo tako Janka, Vuka i Mariju Aleksiju prilikom posjeta Golubovcu (Ilustracija 29a) kao i njihovu sestričnu Anu von Paungartten Henneberg koja je upravo tu proslavila 85. rođendan.⁶⁵⁸

Zaključno se može konstatirati kako je većina dostupnih fotografija porodice Rauch neformalnoga, a tek manji dio službenoga značaja, a obuhvaćaju period od 1850-ih godina do suvremenosti. Starije fotografije uglavnom su snimane u ateljeima, ali su neke nastale izvan njih – Julije Jelačić u Basaričekovoj, Janko u Saboru, Pavao na Markovu trgu, Steebovi u Golubovcu, Vuk (ili Pavao?) na terasi Martijanca⁶⁵⁹. Većina pokazuje pojedince ili obitelj u ponešto opuštenijoj pozi, ali elitni status je uvijek razvidan po odjeći, nakitu ili drugim detaljima. Sve starije fotografije ne pokazuju veće odmake u vizualnoj prezentaciji pa su posrijedi klasične poze i prigode. Rauchovi se kao i u portretima rađenim tehnikom ulja na platnu i po sačuvanim fotografijama predstavljaju kao oni koji se drže provjerenoga puta i ne eksperimentiraju poput primjerice Draškovićevih, Vranjicana ili Erdödyja.

9. SIMBOLI ČASTI

Simboli časti su kao vizualne kvintesencije socijalnih odnosa ključni za svaki plemićki rod. Važni znakovi časti i moći plemstva bili su grbovi, medalje ili odlikovanja, pečati, počasti poput komornika ili dvorske dame, tajnoga dvorskog savjetnika, magnatsko svečano ruho (gala) s pripadajućim nakitom i sabljom, portreti posebice tzv. galerije predaka, rodoslovna stabla, i za one plemiće koji su postali banovi žezlo, zastava te ceremonija instalacije. Pripadnost povlaštenom staležu demonstrirala se i primjerenom svakodnevicom (lov, balovi, svečanosti), posjedovanjem oružja, antikviteta, kočija, reprezentativnim dvorcima, kurijama i gradskim palačama, ergelama rasnih konja ili pasa te pokopom u grobnici u patronatskoj crkvi.

Osnovni simbol je grb, koji je vladar prilikom stjecanja plemićkoga naslova podijelio poveljom – grbovnicom, u kojoj je taj heraldički simbol opisan i naslikan. Od 17. stoljeća grbovnice poprimaju oblik reprezentativno opremljenih knjiga. Prvi Rauchovi stekli su plemstvo sredinom 16. stoljeća. Izvorna grbovnica kojom je Ferdinand I. 28. V. 1557. podijelio plemstvo s predikatom „de Nyék“ braći Levinu, Gregoriusu i Blasiusu iz Sibinja dugo se čuvala u Lužnici. Izvorni grb sastoji

⁶⁵⁷ Kajkaviana, dvorac Golubovec. Zahvaljujem kolegici Vlasti Horvatić-Gmaz što me na njih upozorila te dopustila da ih presnimim i objavim. Dakako, te i još niz drugih fotografija nalaze se i u priv. posjedu obitelji Steeb.

⁶⁵⁸ Sve navedene fotografije su u priv. vl. Christiana Steeba.

⁶⁵⁹ Priv. vl. Branimira pl. Vučetića. Fotografija prikazuje muškarca na terasi Martijanca. Prema mišljenju vlasnika posrijedi je Pavao, no kako je odjeven u uniformu te kako je, čini mi se, ipak posrijedi muškarac mlađi od Pavla, mislim da je riječ o Vuku Vučetiću.

se od divljega brkatog čovjeka, opasanog i ovjenčanog lišćem koji u plavom polju štita stoji na žutom tlu lijeve ruke položene na bok, a u desnoj drži mač s vrhom okrenutim nadolje.⁶⁶⁰ Na štitu je kaciga s plaštem i krunom iz koje izrasta isti divlji čovjek prikazan do pasa. Nakon podjele ugarskoga barunata Pavlu Rauchu 6. IV. 1763., što je proglašeno u Hrvatskom saboru 1764., dodijeljen mu je novi grb. Nova grbovnica je sačuvana u Hrvatskom državnom arhivu.⁶⁶¹ Štit barunskog grba podijeljen je na četiri polja, s malim izvornim grbom u srcu štita. Prvo i četvrto polje prikazuju na žutoj podlozi crvenog grifa koji u prednjim kandžama drži bijeli stup na čijem je vrhu crvena ruža s pet latica, a drugo i treće polje imaju na srebrnoj podlozi crnu gredu i stabljiku rogoza. U vrhu je štita u malom crvenom polju uvinutih rubova naslikan simbol Kristove žrtve - pelikan u gnijezdu kako kljuca prsa do krvi i njome hrani tri mladunca. Na štitu su tri kacige na kojima iz triju kruna izrastaju heraldički desno crveni grif kao na štitu, u sredini divlji čovjek, a heraldički lijevo dvorepi žuti lav isplažena jezika s topuzom u uzdignutoj desnoj šapi. Čuvari štita su dva lovačka psa isplaženih jezika i s crvenom ogrlicom ukrašenom kopčom. Kako i doliči, barunski je grb raskošniji i složeniji, i to u svim dijelovima grba, od štita do kacige, a dodani su i čuvari štita. Polje je štita podijeljeno što je uobičajeno kod dodjele novog grba, a kacige su ne samo utrostručene nego su im dodani i detalji poput ogrlica. (Ilustracija br. 30)

Postoji više pečata Rauchovih, stariji su bez barunske krune, noviji s njome. Osim pečata pojedinih muških članova roda, njima su se koristile i žene, poglavito one koje su bile u poziciji barem privremene glave roda. Tako su na dokumentima sačuvani pečati Elizabete Farkaš koji imaju tzv. ženski grb, kompozitni prikazi grbova njezinoga izvornog roda i onog u koji se udala. Također su izrađivani i pečatnjaci pojedinih vlastelinstava, poput lužničkoga i martijanečkoga, koji su u kasnom 19. stoljeću zamjenjivani štambiljima.

Politički, socijalni i gospodarski uspon Rauchovih intenziviran od doba Ivana i Pavla starijeg do Levina Raucha zamjetan je i na simboličkoj razini. Podban Ivan Rauch kao jedan od najutjecajnih političara Banske Hrvatske dobio je od Marije Terezije zlatni medaljon s lancem što su ostala gospoda, prema tvdnji A.B. Krčelića, primila s nezadovoljstvom.⁶⁶² Ivan se dao vizualno prikazati s tim znakom naklonosti vladarice. Na portretu nepoznata podrijetla vidimo ga s ovalnom medaljom s poprsjem Marije Terezije u profilu s tekстом „Maria Teresia“ s okvirom i krunom na vrhu od dijamanta. Na gornjem lijevom kutu slike je natpis na njemačkom koji ističe Ivanove zasluge zbog kojih ga je vladarica počastila zlatnom medaljom s briljantima.⁶⁶³ Postoji još jedan portret Ivana s medaljom, također na širokoj crvenoj vrpci.⁶⁶⁴ Takve medalje dodijeljivane u doba Marije Terezije bile su zapravo rani oblik odlikovanja jer je njima vladarica isticala nečije vojne ili civilne zasluge ili je mogla biti posrijedi i spomen-medalja.⁶⁶⁵ Zbunjujuće je što je na portretu medalja

⁶⁶⁰ Bojničić, 157.

⁶⁶¹ HDA, OF Rauch, k. 1.

⁶⁶² Krčelić, 62.

⁶⁶³ „Zum Beweis der allerhöchsten Zufriedenheit beehrte ihn die grosse Maria Theresia mit einer goldenen mit Brillanten besetzten Medaile“. Natpis je najvjerojatnije dodan u 19. st. Ulje na platnu, HPM 2609; M. Schneider 1600-1800, 167-168.

⁶⁶⁴ GMV 67408.

⁶⁶⁵ „Goldene Gnademedaille“ mala iz 1740. i velika iz 1743. navode se u izdanju *Österreichisches Ordensbuch*, I., München, 1979.; M. Schneider, 1600.-1800, 168.

na širokoj skrletnoj vrpci, a ne na lancu kako navodi Krčelić. U popisu predmeta koje je Geza Rauch dao osigurati 1918. navodi se stari marijaterezijanski zlatni lanac, koji se čuvao u gornjogradske palači u željeznoj kasi, zajedno s tabakerom s briljantima i kraljevskim portretom u emajlu.⁶⁶⁶ Medalji se izgubio trag navodno nakon prodaje gornjogradske palače.

Osim Ivana, dobitnika kraljičine medalje te Pavla, prvoga baruna, prestižne časti stekao je i Daniel II. postavši 1819. prvi i jedini komornik među Rauchovima.⁶⁶⁷ Danielov sin Levin bio je od 27. VI. 1867. banski namjesnik, od 8. XII. 1868. ban. Politički uspon pratile su i nove počasti pa je prilikom posjeta vladarskoga para Zagrebu 1869. Levin postao pravi tajni savjetnik i komtur („commandeur“) Reda sv. Stjepana, a njegova supruga pridvorna dama („Palastdame“) kraljice. I banica je imala protokolarne obaveze pa je bila kuma zastave 80. zagrebačke domobranske čete čije je zastavne vrpce poklonila Narodnom muzeju.⁶⁶⁸ Levinov sin Pavao također je bio hrvatski ban i tajni dvorski savjetnik,⁶⁶⁹ ali ne i komtur. Iz navedenih počasti da se razaznati domet uspona Rauchovih. Naime, premda je tijekom franciscejskog apsolutizma Daniel postao komornikom Njegova Veličanstva, nitko od njegovih potomaka više nije dosegao tu počast koja bi ih svrstala u najprobranije društvo aristokata – dvorsko plemstvo. Dok su muškarci uživali počast komornika, plemkinje su bile dvorske ili pridvorske dame ili su pripadale Redu zvjezdastoga križa („Sternkreuzorden“). Kandidati za komornika morali su dokazati točno određen broj plemenitih predaka, a imenovao ih je sam vladar na prijedlog dvorskoga komornika. Njihovu povlasticu pristupa dvoru i vladaru simbolički je predstavljao ključ. Prestiž komornika ogledao se i na svim ceremonijama i svečanostima, na kojima su protokolarno zauzimali privilegirana mjesta. Zanimljivo je da se broj traženih plemenitih predaka nije s vremenom smanjivao, dapače bio je najveći upravo u zadnjoj fazi postojanja Monarhije pa je 1914. bilo potrebno čak šesnaest plemenitih predaka u usporedbi s petoricom traženih 1754. te dvanaesticom 1760. godine. To nije značilo da su kriteriji odabira ostali strogi i ograničeni samo na staro plemstvo. Prema najnovijim istraživanjima D. Godseya tijekom dualističkoga razdoblja razabire se i postojanje klijentelizma u imenovanju komornika, jer su tu počast mogli steći pojedinci koji nisu ispunjavali stroge kriterije pa su primjerice imali židovsku baku ili djeda, ali su bili dovoljno važni i zaslužni da ih se uvrsti u najprobraniji krug. Dvorskomu je plemstvu u navedenom razdoblju pripadalo oko 474 plemićkih porodica, ali među njima, prema očekivanju, nema Rauchovih.⁶⁷⁰ Na neki način su čast Rauchovih u tom pogledu uzdignule žene, jer su ili rođenjem ili udajom pripadale najprestižnijem plemstvu. Riječ je o Levinovoj ženi Antoniji rođenoj grofici Sermage, (dakle, iz porodice dvorskoga plemstva) koja se od 1869. kitila počašću pridvorne dame vladarice te njezinim kćerima Mariji i Ivani, nositeljicama Reda zvjezdastoga križa. Obje su bile supruge komornika, Marija Julija Jelačića, a Jeanne

⁶⁶⁶ Dvije police od 4. IX. 1918. na 10 godina kod „Erste ungarische Allgemeine Assecuranz-Gesellschaft in Budapest“, protiv provale i oštećenja palače i inventara na ukupno 800.000 kruna. Medalja se navodi kao „antique Goldkette (Maria Theresia)“ i osigurana je na 20.000, a tabakera i portret na 60.000 kruna. DAZG, Odvjetnička kancelarija Ž. Mažuranića, fasc. 62.

⁶⁶⁷ Wilhelm Pickl von Witkenberg, *Kämmerer-Almanach*, Beč, 1903., 348.

⁶⁶⁸ J. Borošak Marijanović, *Zastave kroz stoljeća*, 156 i 163.

⁶⁶⁹ Imenovanje Levina za bana te Pavla za savjetnika i bana u: HDA, OF Rauch, k.1.

⁶⁷⁰ David Godsey, *Quarterings and Kinship: The Social Composition of the Habsburg Aristocracy in the Dualist Era*, *The Journal of Modern History* vol. 71, 1999., 56-104.

Franje baruna Aichelburg–Labia od Bodenhofa i Greiffensteina koji je također bio počasni vitez malteškoga reda. Njihova sestra Alice doduše nije udajom dospjela u krug dvorskoga plemstva, ali je njezin muž barun Christian Steeb bio istaknuti časnik i vojni dužnosnik, nositelj brojnih vojnih počasti i odlikovanja.⁶⁷¹ Njihov sin Raoul 1917. odlikovan je Križem za civilne zasluge II. reda. I danas su mnogi plemići nositelji odlikovanja koja dakako više nisu povlastica aristokrata, ali gledano iz perspektive povijesti plemstva svjedoče o kontinuitetu. Unuk Alice, Wolfgang (Vuk) Steeb član je Reda crnoga orla, vitez malteškoga reda, a za humanitarni rad odlikovan je odličjem Zvijezda Reda Katarine Zrinske. Potonje je odličje iz istoga razloga dobio i njegov nećak Richard te kći grofica Henriette Deym.⁶⁷²

Velikaši su svojom pojavom morali pokazivati pripadnost povlaštenom staležu, stoga su nosili svečano ruho zvano gala. Ono je zajedničko ugarskim i hrvatskim velikašima (u Ugarskoj se naziva atilom), a izvedeno je od husarske odore koja je pak imala i orijentalna obilježja. Magnatska gala sastoji se dugog haljetka (dolame) ukrašenoga gajtanima i opasanog pojasom, od ogrtača (mentena) prebačenog preko ramena i pričvršćenog lancem te od krznene kape (kalpaka) s metalnim ukrasom (čelenkom) u kojoj je zadjenuto pero. Na nogama su čizme s mamuzom, a za pojasom sablja. Lanac za menten, pojas, gumbi i sablja bili su izrađeni od običnih i plemenitih metala s dragim ili poludragim kamenjem, ovisno o materijalnim mogućnostima njihovih vlasnika.

Sačuvan je dio magnatskog nakita i sablja Levina Raucha izrađeni za njegovu bansku instalaciju 1869. Lanac za menten i čelenka s pripadajućom kutijom za čuvanje napravljeni su u Budimpešti, a sablja u Budimpešti ili Beču. Posebno je zanimljiv lanac jer promiče političke stavove vlasnika odabirom motiva iz hrvatske i ugarske prošlosti koji naglašavaju zajedništvo tih zemalja.⁶⁷³ Kako i dolikuje velikašu i banu, Levin je u punoj magnatskoj opremi pozirao Josipu Franji Mückeu.⁶⁷⁴ Magnatski nakit drugoga bana iz obitelji, Pavla, nije sačuvan u muzejskim institucijama, ali jest u privatnom posjedu i nudi se na otkup. Hrvatskom povijesnom muzeju su tako prezentirani menten, pojas i gumbi te vjerojatno Levinova sablja.⁶⁷⁵ Prema ekspertizi D. Bošković sablja je izrađena od drva, srebra, željeza i baršuna u Beču ili Budimpešti između 1872.-1890. Lik na kartuši na okovima korica prvi je ugarski kralj sv. Stjepan, a drugi vjerojatno Emerik Arpadović. Svi prikazani likovi odnose se na ugarske velikaše i vladare. Po tipu i prikazima sablja odgovara opremi kakvu je nosio Levin Rauch. Crni menten i svečani pojas za menten navodno

⁶⁷¹ Posrijedi su odlikovanja Habsburške Monarhije (Orden željezne krune II. i III. reda, Vojni križ za zasluge, Vojni jubilarni križ,...) ali i izvan nje, pa je Steeb stekao i pojedina pruska, talijanska, japanska, švedska i otomanska odlikovanja. Visoko je dospio u vojnoj hijerarhiji: 1894. generalmajor 1898. podmaršal, 1905. general artiljerije i 1908. general pješaštva. Godine 1907. stekao je i barunat. Antonio Schmidt Brentano, Die k. k. bzw. k. u. k. Generalität 1816-1918, Österreichisches Staatsarchiv, 2007., 177.

⁶⁷² Wolfgang–Vuk Steeb, Odlomci iz autobiografije, 125 i 130.

⁶⁷³ Magnatski nakit (HPM 26675), paradna sablja (HPM 18292). Pojas je HPM kupio 1955., a lanac 1956. od Elizabete Vučetić.

⁶⁷⁴ HPM 2778; MGZ 3568; Uobičajeno se navodi da je Levin portretiran oko 1869., što je godina instalacije. B. Balen (Josip Franjo Mücke 1821.-1883., Zagreb, 2000.) navodi 1867. U Gradskom muzeju Varaždina sačuvana su još dva Mückeova ovalna porteta na kojima je Levin u različitim magnatskim galama sa sabljom, GMV GS, 66 i 68.

⁶⁷⁵ Zahvaljujem kolegici Dori Bošković iz HPM-a na ustupljenom ekspertnom mišljenju te kolegici Spomenki Težak iz GMV-a koja me upozorila na cijeli slučaj.

su pripadali Pavlu Rauchu. Pojas je izrađen od sedefa, mjedi, svile i poludragoga kamena u Beču ili Budimpešti u drugoj polovici 19. stoljeća. Na otkup su se nudila i tri gumba navodno Pavlovi i Levinovi, a sadašnji vlasnik tvrdi da potječu iz dvorca Martijanec.⁶⁷⁶

Najprestižniji simboli časti i vlasti su banska zastava i žezlo Levina Raucha. Zastava je znamen vojne, a žezlo sudbene vlasti bana. Znakovito je da je Levin zadržao zastavu iako je bio prvi poslijenagodbeni ban, a prema Hrvatsko-ugarskoj nagodbi ban više nije smio biti vojna osoba. Nakon njega banovi više nisu imali zastave ni žezla, a za Mažuranićeva banovanja zasebnim je zakonom regulirano da ban ne smije biti na čelu vrhovnoga hrvatskog suda, Stola sedmorice, čime je lišen sudbene vlasti.⁶⁷⁷ Ikonografska raščlamba Levinovih znamenja vlasti pokazuje kako je ban poslao vrlo jasnu političku poruku. Posebice je poticajna usporedba Levinove i Jelačićeve zastave. Kao i ostale banske zastave obje su po tipu konjaničke zastave u obliku tzv. standarte, no za razliku od Jelačićeve i Šokčevićeve, Rauchova nema u podlozi trobojnicu (uvedenu još 1848.), nego je crvena i obrubljena zlatom. Jelačićeva je zastava imala u kartušama grbove kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije objedinjene ilirskim simbolima – zvijezdom i polumjesecom te okrunjene kraljevskom krunom, a ne krunom sv. Stjepana, čime je sažimala političke stavove Jelačića. Kao što je uobičajeno, na drugoj je strani imala grb Jelačićevih. Posve je drukčija Levinova zastava, koja doduše ima grb Trojedne kraljevine, ali s krunom sv. Stjepana. Ipak, valja upozoriti kako je službeni grb u takvome obliku bio propisan Hrvatsko-ugarskom nagodbom.⁶⁷⁸ Zastava je bila predimenzionirana pa ju tijekom svečane povorke banske instalacije nije mogao nositi konjanik, nego su je morali voziti u kočiji. Barun Inkey je tako na konju nosio tek njezinu umanjenu repliku. Na reversu zastave bio je grb Rauchovih, a na vrpcama na kopljištu zastave bio je natpis: „Za kralja, dom i zakon/ Barun Levin Rauch ban 1869“. Odmakom od trobojnice te upotrebom krune sv. Stjepana poslana je jasna politička poruka da nema govora o širokoj hrvatskoj autonomiji sa značajem državnosti. Ta zastava po izvedbi (boji tkanine i rasporedu heraldičkih znakova) „nije simbol banskog dostojanstva koji reprezentira hrvatsku tradicionalnu autonomiju; ona je neizostavni ‘rekvizit pučke priredbe’“,⁶⁷⁹ Gezini nasljednici su zajedno s gornjogradskom palačom gradu Zagrebu prodali i zastavu pa je ona danas izložena u stalnome postavu Muzeja grada Zagreba.⁶⁸⁰ Ikonografski je rječito i žezlo oblikovano kao buzdovan, s prizorom zakletve prije juriša iz Sigeta i mađarskim natpisom „Mučenici Sigeta 1566.“ Na vrhu su grbovi Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, a na dršku scene bitaka s Turcima. Prijelaz prema drški žezla dekorativni je prsten s naizmjeničnim likovima krilatih đavola i brkatih muških glava. Žezlo je imalo vrlo uzbudljivu sudbinu. Godine 1946. uz velike je rizike izneseno iz Hrvatske u SAD da bi 1963. bilo bezuspješno ponuđeno Mađarskom narodnom muzeju. Nakon hrvatskoga državnog

⁶⁷⁶ Posrijedi je stanovnik Martijanca, koji je naveo kako su njegovi roditelji bili u službi barunice Rauch (tj. E. Vučetić). Za sve navedene predmete te Pavlovu đaćku knjižicu tražio je pretjeranu cijenu od 220.000 kuna.

⁶⁷⁷ Znamenja vlasti i časti, 25-26.

⁶⁷⁸ Doduše, Levin je poštovao tradicionalni poredak dijelova Trojedne kraljevine: Dalmacija, Hrvatska i Slavonija, a ne poredak koji su forsirali Mađari - Hrvatska, Slavonija i Dalmacija.

⁶⁷⁹ Znamenja vlasti i časti, 26.

⁶⁸⁰ Izradila ju je u Beču Marija Benkovits po nacrtu Jacominija, a bila je izložena u bečkom muzeju lijepih umjetnosti. MGZ 2130.

osamostaljenja nepoznati vlasnik/vlasnici smatrali su da je došlo vrijeme da ga ponude na prodaju Hrvatskoj pa je 1993. u tu svrhu odneseno u Švicarsku. Do otkupa nije došlo jer se tražila doista pretjerana cijena. Žezlo je prikazano na fotografiji snimljenoj tijekom banske instalacije kada ga je nosio Julije Jelačić.⁶⁸¹ (Ilustracija br. 31) Premda žezlo nažalost nije eksponat nekoga hrvatskog muzeja, detaljan stručni opis napravila je M. Šercer koja ga je vidjela u Švicarskoj.⁶⁸² I žezlo i zastava bili su zemaljski poklon banu prigodom instalacije.

Na simboličkoj razini vrhunac političke moći Rauchovih predstavljala je instalacija Levina Raucha za bana. Instalacija ili ustoličenje izuzetno je važan događaj jer je poput krunidbe suverena značila da ban stječe pravo na sve svoje prerogative. Sama ceremonija u mnogome je izvorno bila slična onoj instalaciji njemačkih vojvoda, a definitivni je oblik poprimila tijekom 18. stoljeća postavši važnim društvenim događajem koji traje i po dva dana, a obilježen je baroknom kičenošću – dugim govorima, brojnim izaslanstvima za poziv, dopračaj i doček bana i kraljevskoga povjerenika, svečanim povorkama plemstva na konjima ili u kočijama, banderijima plemića i municipija, četom turopoljske općine, špaliirom vojnika koji ispaljuju salve iz pušaka i mužara, bakljadom itd.⁶⁸³

Instalacija Levina Raucha bila je posljednja takva ceremonija po starom običaju. Bila je to vrlo raskošna i pomno planirana svečanost čije je detalje razradio posebni saborski odbor. Kako bi sve proteklo u redu odbor je od 20. kolovoza 1869. zasjedao svakodnevno u županijskoj kući od 8 do 20 sati, a od 7. do 10. rujna i po noći! Osim službenoga tiskanog programa, odbor je izradio i detaljne naputke za važne sudionike i događaje instalacije, primjerice za vojsku, topništvo, kazalište, za svečani ples i dr.⁶⁸⁴

Ceremonija je trajala tri dana, od 8. do 10. rujna, prvi je dan bio svečani uvod, drugi instalacija, a treći je bio obilježen raznim svečanostima poput plesa. Sve je počelo u srijedu 8. rujna u 5 ujutro kada su ispaljena tri topa u znak da počinje budnica koja prolazi gradom, a u 11 sati pucanjem je iz mužara započela pučka svečanost – okićeni bijeli vol je uz svirku otpraćen iz gornje Ilice do kraja Vlaške ulice. Vol je dakako trebao završiti na ražnju.

U skladu s tradicijom izabrane su tri delegacije – jedna je išla po bana u Lužnicu, druga ga je dočekala kod za tu prigodu podignutoga svečanog šatora na Črnomercu, a treća pred banskim dvorima kako bi ga uvela u bansku dvoranu. Posebno je svečana bila povorka na čelu s predstavnicima županija i municipija, generalitetom i časnicima, potom zemaljskim vojnim banderijem, zagrebačkim banderijem, domobranskim konjaništvom, kočijama s plemstvom te konjanicima s insignijama.⁶⁸⁵ Nositelji insignija bili su raspoređeni tako da su u prvom redu jahali prvi slijeva

⁶⁸¹ MGZ, stalni postav.

⁶⁸² Žezlo, izrada *Politzer & sin* (ili *Mayerhoffer & Klinkosch*) Beč oko 1866., srebrna legura, mjed, emajl, briljanti, smaragdi, rubini, biserje; držak žezla tordiran, nekada pozlaćen. Znamenja vlasti i časti, 127.

⁶⁸³ Marija Šercer, *Obred ustoličenja hrvatskih banova*, u: *Znamenja vlasti i časti*, 31-44.

⁶⁸⁴ Osim u građi Sabora kompletna dokumentacija instalacije nalazi se u fondu obitelji Rauch u HDA. V. i Program svečanosti povodom ustoličenja [...], Zagreb, 1869., tiskao K. Albrecht; Đ. Szabo, *Instalacija nagodbenoga bana barona Levina Raucha godine 1869.*, Zagreb, 1938., p. o. iz *Narodne starine*.

⁶⁸⁵ Zemaljski banderij predvodio je Janko Vojkffy, zagrebački Milan Stanković. a domobranske ulane Janko Jelačić.

Radoslav Rubido sa dalmatinskom, u sredini Hinko Francisci s hrvatskom⁶⁸⁶ te K. Khuen–Héderváry sa slavonskom zastavom. Iza njih su jahali Oskar Keglević sa zemaljskom zastavom (trobojnicom s grbom Trojedne kraljevine), Julije Jelačić sa žezlom i Ferdinand Inkey s banskom zastavom. Ban se vozio u četveropregu, odjeven u modru dolamu i hlače te bijelu surku. Mesničkom i Ilicom išla je bakljada. Kod slavoluka podignuta pokraj palače Keglević (danas ugao Ilice i Frankopanske) bana je dočekaao zagrebački gradonačelnik, a pred Banskim dvorima čak 60 djevojaka odjevenih u bijele haljine. Tu ga je pozdravio predsjednik Hrvatskoga sabora Antun Vakanović.

Sam čin instalacije određen je za četvrtak 9. rujna, kada je građane već u 5 sati ujutro pucnjava iz 12 topova upozorila na budnicu gradske muzike. Instalacija je počela u 9 ujutro kada je A. Vakanović otvorio saborsku sjednicu, kojoj su nazočili i mađarski ministri G. Festetics i M. Lónyay. Tri delegacije bile su prema protokolu određene za kraljevskoga povjerenika za instalaciju, senjsko–modruškog biskupa Vjenceslava Soića koji je Saboru predočio kraljevsku povelju o imenovanju bana. Potom su tri delegacije određene da idu i dočekaju bana. Ban je položio prisegu s trima uzdignutim prstima desne ruke, sjeo na stolicu i bio triput dignut uvis, što je popraćeno pucanjem topova. Prisegnuti ban kratko je pozdravio Sabor, a odgovorio mu je A. Vakanović. Nakon toga se krenulo na misu u katedrali. Na Markovu je trgu sve bilo svečano, uz počasne satnije poredano je turopoljsko plemstvo, a pred banom su u kočiji jahali nositelji barjaka i insignija. Misa je počela skladbom „Te deum“ i završila „carevkom“. Po njezinom završetku ban se uputio u Banske dvore gdje je primio pozdrave Sabora, a saborska deputacija i nositelji insignija svečano su mu uručili zastavu i žezlo. Zabilježeno je kako je predsjednik Sabora „naglo obolio“ pa ga je morao zamijeniti Jovan Živković. Ban ih je uz ostale odabrane uzvanike počastio objedom, a gotovo istodobno je počela pučka svečanost na Zrinjvcu gdje se narod počastio pečenim volom uz 50 vjedara vina i 2000 komada kruha te slavio uz glazbu i pucanje mužara. Veselica je trajala do 3 ujutro, a okićena volova glava svečano je uručena banu. Istoga je dana u 20 sati u kazalištu bila svečana predstava, a nakon kratkoga govornog prologa⁶⁸⁷ izvedena je opereta *Momci na brod* u režiji J. Freudenreicha. I tijekom posjeta kazalištu pazilo se na protokol pa je bana ispred zgrade dočekaao cijeli kazališni odbor, a njegovu su ložu čuvala dva mladića opasana sabljama. Dolazak bana svečano je popraćen intradom.

Trećega dana, dakle 10. rujna, ban je ujutro u 10 sati primio poklone municipija, korporacija, velikaša, velikodostojnika i drugih, a navečer u 21 sat priređen je u nadbiskupijskome dvoru svečani ples koji je trajao do 1 sat ujutro. Pozvano je oko 1000 pripadnika odabrane elite, plesalo se 8 plesova, a da se sve odvija u najboljem redu brinuli su se nadziratelji te gospođa i gospoda kuće u ulozi domaćina. Među potonjima je bio i banov brat Đuro. Da gostima ne nedostaje okrepe pobrinuo se slastičar Franjo Krežma isporučivši 1000 porcija sladoleda i holipa, 2400 slastica, 100 oka limunade i narančade, 200 čaša kave, 115 funta slastica, šećera, čokolade i suhoga voća, 600 šalica čaja te 1000 komada čajnoga peciva!

Ukupni trošak instalacije iznosio je 13.050 forinta od čega su najveći iznosi izdvojeni za banderij (5.198 for.), ples (2.342 for.), pučku svečanost (1.059 for.), svečani uvod (1.497 for.) i varaždinsku gradsku četvu (1.044 for.). Zanimljivo je da iznos

⁶⁸⁶ Hrvatska se zastava sastojala od prikaza hrvatskoga grba okrunjenoga krunom sv. Stjepana, a sačuvana je zajedno s kratkim zapisom H. Franciscija o instalaciji u Muzeju Samobora.

⁶⁸⁷ Proslav dočeka bana u Narodnom kazalištu i pjesma, MGZ 6596.

za izradu banske zastave i žezla nije naveden premda su posrijedi bili zemaljski darovi banu.⁶⁸⁸ Novi ban dobio je dohodak od 12.000 forinti godišnje te dodatak od 4 000 forinti.

Novine su detaljno izvještavale o instalaciji pri čemu je dakako postojala razlika između režimskoga i oporbenog tiska. *Narodne novine* opsežno su prikazivale instalaciju tvrdeći kako ona nije namijenjena samo banu nego i da se proslavi „spasonosno djelo“ pod čime se podrazumijevala Hrvatsko–ugarska nagodba.⁶⁸⁹ Instalacija Levina Raucha zabilježena je i na fotografijama, koje prikazuju nositelje insignija te zagrebački banderij, a izložene su u stalnome postavu Muzeja grada Zagreba u tematskoj cjelini posvećenoj instalaciji.

Usporedba instalacije Levina Raucha s nastupom na čast njegovih prethodnika i sljednika pokazuje kako je posrijedi izuzetno raskošna instalacija koja je jasno poslala poruku čvrste unije s Ugarskom, od prikaza na simbolima časti do odabira unionista kao najvažnijih sudionika svečanosti. Svi nositelji insignija bili su istoga političkog opredjeljenja kao i ban, a nositelj žezla bio mu je i rođak (šogor). Posve je drukčije na bansku čast nastupio Ivan Mažuranić koji je svoj svečani doček na kolodvoru proglasio dostatnom svečanošću, a – osim u najslužbenijim prilikama – čak je i u Sabor dolazio u građanskome odijelu, a ne u banskome ornatu. U kratkome vremenu od 1869. do 1873. zbila se i na razini simbola i ceremonija važna prekretnica od tradicionalne instalacije po mjeri uznositoga i oholog velikaša do promišljeno skromnoga nastupa bana pučanina. Ta je promjena bila znakom da je i Hrvatsku zahvatila modernizacija. Stoga Levinov sin Pavao kao ban više nije mogao imati instalaciju u maniri svojega oca. No za razliku od Mažuranića Pavao je Rauch volio paradirati u banskome ornatu (raskošnoj verziji magnatske gale). U njegovo vrijeme kočije su postupno zamjenjivali automobili pa je i sam Pavao često prašio u svojem „beskobilu“ od Zagreba do Martijanca, a izrađivane su i litografije banova namijenjene službenoj upotrebi. Na telefonski upit iz Zemaljske vlade vlasnik Svjetlotiskarskoga zavoda Rudolf Mosinger je 15. IX. 1908. odgovorio da preuzima nakladu slika bana veličine 66 x 80 cm uz cijenu od 5 kruna i poštarinu od 1,60 kruna, prvih deset primjeraka ostavit će banu za vlastoručni potpis, a na ostalima će biti faksimil potpisa.⁶⁹⁰ Posrijedi je heliogravura izrađena prema fotografiji i potom umnožena. Očito je izrađena u dvije poze. Prikazuje sredovječnoga, punijeg muškarca s cvikerima odjevenoga u banski ornat, a na stolicu pokraj odložen je kalpak s čelenkom i perjanicom; natpis glasi „Pavao barun Rauch. Ban kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije“.⁶⁹¹ Na drugoj pozi ban nosi na glavi kalpak.⁶⁹² Sažimajući ovaj kratki prikaz simbola htjela bih uputiti i na dugo održavanje plemićke tradicije kod Rauchovih da se djeci nadjene više imena. Neka su se imena pritom ponavljala poput: Daniel (u ranijim generacijama), Marija, Pavao, Ivan/Ivana, Elizabeta, Vuk (među Steebovima). Tako su „nomina“ bila „omina“, imena su postajala znakovima, simbolima.

⁶⁸⁸ HDA, OF Rauch, k.1.

⁶⁸⁹ NN 204, 7. IX.1869. v. i br. 205 i 206.

⁶⁹⁰ HDA, PrZV sv. 6-14, br. 3755l. Mosinger je pitao za nakladu, no odgovor Vlade nisam našla.

⁶⁹¹ HPM 11416; Marina Bregovac Pisk, Portreti u zbirci grafika Hrvatskog povijesnog muzeja, Zagreb, 2008., 420.

⁶⁹² HPM 3456; HDA, Grafička zbirka, 708.